

Lexicon

Pruiken en revoluties

Begrippen

afschaffen	Opheffen, doen ophouden te bestaan
arbeidsmigrant	Iemand die het eigen land verlaat om (beter betaald) werk te vinden
auteur	Synoniem voor schrijver
autoriteit	Persoon of instantie met gezag
bedeling	Het krijgen van voedsel en kleding van liefdadige instellingen, zoals de kerk
bestseller	Leenwoord uit het Engels. Het betekent dat een boek heel succesvol is, heel veel verkocht wordt
betrouwbare bron	Bron die feitelijke informatie bevat en is onderbouwd met bewijsvoering
botanisch	Plantkundig
buitenhuis	Huis buiten de stad, meestal als tweede huis voor een welvarende stadsbewoner
casus	Een beschrijving van een situatie, gebeurtenis
chronologisch	Volgens het verloop van de tijd
degraderen	In rang verlagen, in een lagere klasse plaatsen
democratie	Letterlijk: 'het volk regeert'. In een democratie is het volk de baas. Dat wil zeggen: het volk kiest wie hen vertegenwoordigt in het landsbestuur
demonstratie	Meerdere mensen gaan tegelijk de straat op om hun mening te laten horen; betoging
dominee	Aansprektitel voor een predikant, iemand die in de kerk leiding geeft aan gesprekken over het geloof en het leven volgens dat geloof
drogreden	Argumentatie die niet correct is
de Verlichting	Periode in de geschiedenis waarin men de wereld beter probeert te begrijpen door gebruik te maken van het verstand

Lexicon

dwangarbeid	Een persoon verricht werk onder dwang, terwijl hij of zij hier (bijna) niet voor wordt betaald
eenzijdig	Vanuit maar één standpunt bekeken. Er worden bijvoorbeeld alleen de voordelen benoemd (en dus niet de nadelen)
ellipsvormig	Vorm van een uitgerekte cirkel
emancipatie	Streven naar een volwaardige plaats in de samenleving, vanuit een achtergestelde positie
erfelijk	Wat van ouders op kinderen overgaat
extravagant	Ongewoon, opvallend, uitbundig
feminist	Iemand die strijdt voor gelijke rechten en kansen voor vrouwen
gemakzucht	Lui zijn
genootschap	Vereniging, groep mensen, club
geocentrisme	Geloof dat de aarde het centrum van het zonnestelsel is
grafisch vormgeven	Visueel (aantrekkelijk) maken van informatie
grillen	Onvoorspelbare ideeën of gedragingen
handelspost	Plek in een ander land dat veroverd is en gebruikt wordt om de handelsschepen te bevoorraden
hebzucht	Een sterk verlangen alles te willen hebben
heliocentrisme	Geloof dat de zon het centrum van het zonnestelsel is en dat de planeten in vaste banen om de zon draaien
hervorming	Verandering, aanpassing, reorganisatie
historicus	Iemand die onderzoek doet naar de geschiedenis en daarover schrijft
hoogmoed	Denken dat je alles aankunt
immuun	Niet meer ziek kunnen worden
investeren	Een bedrijf steunen met geld, of zelf een bedrijf oprichten, in de hoop dat het later winst oplevert
Jehova	De christelijke naam van God
kinderarbeid	Kinderen die onder dwang moeten werken
kolonie	Land dat door een ander land veroverd en bestuurd wordt, waarbij het belang van het moederland (en niet de kolonie) overheerst
kort en klein slaan	Iets helemaal vernielen
landbouw	Productie van plantaardige en dierlijke producten
lettertype	Soort letters
leus	Paar woorden of korte zin waaruit direct blijkt wat je boodschap is

Lexicon

lust	Verlangen, begeerte
machtsstrijd	Strijd om de macht
moderne slavernij	Slavernij die tegenwoordig nog steeds plaatsvindt
multinational	Bedrijf dat in meerdere landen tegelijk werkzaam is
nabootsen	Namaken
noodlottig	Ongelukkig, rampzalig
onbetrouwbare bron	Bron die eenzijdig, onjuist en/of onvolledig is
onderdrukt	In bedwang gehouden, niet kunnen zeggen wat je wil
onder dwang	Gedwongen
ondergeschikt	Van minder belang
onderneming	Bedrijf
oproep	Dringende vraag om iets te doen; aansporing
op schaal	Verkleinde versie in de juiste verhouding
overeenkomst	Hetzelfde
pachten	Huren
pamflet	Gedrukte tekst waarin een duidelijk politiek standpunt wordt beschreven
patriciër	Iemand uit een kleine groep rijke mensen die in de Republiek de macht hebben
pauper	Iemand uit de groep arme mensen die geen enkele macht heeft en maar moet leven met de beslissingen die de patriciërs nemen
planeet	Hemellichaam dat om een ster heen draait, bolvormig is en zijn eigen baan rond de zon schoonveegt
planetarium	Zonnestelsel op schaal
plantage	Groot veld waar producten zoals koffie, tabak en katoen worden verbouwd
plantenskundige	Iemand die veel over planten weet
prinsgezinde	Iemand die achter de prins staat; orangist
propaganda	Maken van reclame voor een politiek idee
reconstructie	Iets dat is nagemaakt
regent	Iemand uit een kleine groep mensen die in de Republiek de macht hebben
relevant	Belangrijk of passend bij een onderwerp

rendement	Opbrengst in relatie tot de tijd, het geld of de moeite die je ergens in hebt gestopt
Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden	Land dat voor een groot deel uit het huidige Nederland bestond
revolutie	Grote plotselinge verandering, zoals een opstand
rondkomen	Genoeg inkomen (geld) hebben om te kunnen leven
samenhangend	Een logisch geheel vormend
schadeloosstellen	Geleden schade vergoeden
spotprent	Grappige tekening waarin (politieke) tegenstanders belachelijk worden gemaakt
symmetrisch	Met twee helften die elkaars spiegelbeeld zijn
systematisch	Volgens een bepaald systeem, volgens een bepaalde orde
tanen	Minder worden, achteruitgaan, zwakker worden
testament	Document waarin iemand schrijft wat er na zijn of haar dood met zijn of haar spullen moet gebeuren
trekschuit	Schip dat vanaf de wal door paarden of door mensen wordt voortgetrokken
tot slaafgemaakte	Persoon die het bezit is van een ander persoon, voor die persoon werkt en niet over zijn of haar eigen leven mag beslissen
uit je duim zuigen	Zomaar iets verzinnen wat niet per se waar is
uitvoerverbod	Verbod om een product uit te voeren naar andere landen
vaccin	Vloeistof die wordt toegediend om te voorkomen dat een mens of dier een bepaalde ziekte krijgt
veepest	Besmettelijke ziekte waaraan een groot deel van het vee kan sterven
veestapel	Al het vee van een boerderij, een gebied of een land
verklaren	Uitleggen, duidelijk maken
verpachten	Verhuren van land
verschil	Anders
vertegenwoordiger	Iemand die dingen regelt namens iemand anders
vluchteling	Iemand die het eigen land moet verlaten, omdat er oorlog is of omdat die wordt vervolgd vanwege de politieke mening, het geloof, de geaardheid, of de groep waar diegene bij hoort
volharden	Standhouden, vasthouden, doorgaan met
voorloper	Iemand die voorgaat in een ontwikkeling; aankondiger, trendsetter

vreedzaam	In vrede, zonder geweld
waarden	Idealen die mensen waardevol vinden
wetenschap	Opdoen van kennis door het uitvoeren van systematisch onderzoek

Jaartallen

1602	De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) wordt opgericht
1621	De West-Indische Compagnie (WIC) wordt opgericht
1650	Het Eerste Stadhouderloze Tijdperk breekt aan
1672	Rampjaar waarin de Republiek van alle kanten wordt aangevallen Willem III wordt benoemd tot stadhouder
1700-1800	Tijd van de pruiken en revoluties
1702	Stadhouder Willem III overlijdt Het Tweede Stadhouderloze Tijdperk breekt aan
1715	De veepest breekt voor de eerste keer uit in de Republiek
1744	De veepest breekt voor de tweede keer uit in de Republiek
1747	Frankrijk valt Nederland binnen Willem IV van Oranje-Nassau wordt benoemd tot stadhouder
1748	In Friesland breekt het pachtersoproer uit
1751	Willem V wordt op driejarige leeftijd stadhouder. Zijn moeder bestuurt de Republiek tot zijn achttiende namens hem
1769	De veepest breekt voor de derde keer uit in de Republiek, waarbij in het eerste jaar 70 procent van alle dieren sterft
1774	De Groningse veehandelaar Geert Reinders komt met een eerste vaccin tegen veepest De Friese dominee Eelco Alta voorspelt dat vier platen en de maan met elkaar botsen, waardoor de aarde richting de zon zal worden geslingerd en verbranden
1776	De Verenigde Staten verklaren zich onafhankelijk van Groot-Brittannië en vormen een nieuw land
1780	De patriotten komen in opstand tegen stadhouder Willem V
1781	Het planetarium van Eise Eisinga is af en iedereen kan komen kijken hoe het zonnestelsel in elkaar steekt
1782	Aagje Deken en Betje Wolff brengen hun boek <i>Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart</i> uit

Lexicon

- 1783** De eerste heteluchtballon maakt met een haan, schaap en eend zijn eerste vlucht
- 1784** Het Teylersmuseum in Haarlem wordt opgericht
- 1789** De Franse Revolutie begint
- 1791** De WIC wordt opgeheven
- 1793** De Franse koning Lodewijk XVI wordt door de revolutionairen onthoofd
- 1794** De Fransen vallen opnieuw de Republiek binnen, waarna Willem V naar Engeland vlucht
- 1795** Tweede revolutie in de Republiek waarbij de patriotten, met hulp van de Fransen, aan de macht komen
- De naam van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden verandert in de Bataafse Republiek
- 1796** De eerste verkiezingen worden gehouden voor een Nationale Vergadering
- 1798** De Nationale Vergadering maakt de eerste grondwet van Nederland
- 1799** De VOC wordt opgeheven
- 1806** De Bataafse Republiek wordt opgeheven door Napoleon Bonaparte, die zijn broer Lodewijk Napoleon tot koning van Nederland benoemde
- Nederland krijgt de naam: Het Koninkrijk Holland
- 1833** Groot-Brittannië schaft de slavernij af
- 1848** Frankrijk schaft de slavernij af
- 1855** Fransman Louis Pasteur ontdekt een vaccin tegen hondsdolheid
- Het boek *De hut van oom Tom* wordt uitgebracht waardoor meer mensen bewust worden van de wreedheid en onrechtvaardigheid van de slavernij
- 1863** Nederland schaft op 1 juli de slavernij af, tot slaafgemaakten moeten nog tien jaar op de plantages werken
- 1873** Nederland schaft officieel de slavernij af
- 1919** Vrouwen in Nederland krijgen stemrecht
- 1980** Mannen en vrouwen in Nederland zijn voor de wet helemaal gelijk
- 2006** Pluto wordt gedegradeerd tot dwergplaneet
- 2021** Dichter Tonnus Oosterhoff hertaalt het boek over Sara Burgerhart naar modern Nederlands
- 2022** Mark Rutte, toenmalig minister-president van Nederland, biedt op 19 december namens de regering excuses aan voor het slavernijverleden van Nederland
- 2023** Koning Willem-Alexander biedt op 1 juli zijn excuses aan aan de afstammelingen van tot slaafgemaakten
- Het planetarium van Eise Eisinga wordt op de Werelderfgoedlijst geplaatst

Personen

Aagje Deken	Schrijfster en samen met Betje Wolff een belangrijke voorvechter van gelijke rechten voor vrouwen in Nederland
Aletta Jacobs	Belangrijke Nederlandse feminist die heeft gestreden voor het stemrecht voor vrouwen
Betje Wolff	Schrijfster en samen met Aagje Deken een belangrijke voorvechter van gelijke rechten voor vrouwen in Nederland
Eise Eisinga	Verlichte denker die een planetarium in zijn huis heeft gebouwd vanuit het heliocentrisme
gebroeders Montgolfier	Franse uitvinders van de eerste heteluchtballon
Geert Reinders	Groningse veehandelaar die in 1774 een vaccin tegen de veepest bedacht
Herman Boerhaave	Leidse dokter en plantendeskundige die onderzoek doet naar ziektes
Isaac Newton	Heeft een aantal belangrijke natuurwetten en natuurverschijnselen beschreven, zoals de zwaartekracht
Joan Derk van der Capellen	Patriot, politicus en auteur van het pamflet <i>Aan het Volk van Nederland</i>
Johan Willem Friso	Achterneef van Willem III en stadhouder van de gewesten Friesland en Groningen
Lodewijk XIV	Franse koning in de tijd van de pruiken en revoluties
Louis Pasteur	Fransman die in 1855 een vaccin tegen hondsdolheid heeft ontdekt
Wilhelmina Drucker	Belangrijke Nederlandse feminist die heeft gestreden voor het stemrecht voor vrouwen
Willem III	Stadhouder van de Republiek vanaf 1672, en koning van Engeland en Ierland
Willem IV van Oranje-Nassau	Zoon van Johan Willem Friso, stadhouder van de Republiek vanaf 1747 en de baas van het leger.
Willem V van Oranje	Stadhouder van de Republiek van 1751 tot 1795.